

ПРО ДЕЯКІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕПОЗИТНИХ ОПЕРАЦІЙ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ©

Сучасний стан справ у банківській системі України у багатьох аспектах визначається організаційно-технічними проблемами, виникнення яких певною мірою зумовлене появою ознак фінансової стабілізації економіки, що виявляється насамперед у зниженні темпів інфляції завдяки рестрикційній політиці Національного банку. Безумовно, рівень цієї стабілізації відносний і його можна зіставити лише з темпами зростання цін, які переживала наша країна кілька років тому. Якщо, наприклад, у 1992 році річні темпи інфляції становили 2100%, а у 1993 році - 10256%, то за перші три квартали 1996 року приріст цін становив уже 34,8%. Однак у діяльності комерційних банків такі тенденції набувають дещо специфічного змісту порівняно із ситуацією на макроекономічному рівні загалом. Йдеться про зниження доходності банківських операцій до рівня, притаманного для інших сфер підприємницької діяльності, адже інфляція дозволяла банкам постійно підвищувати вартість фінансово-посередницьких послуг. При цьому щоразу підвищення процентних ставок автоматично призводило до отримання банками більш високих доходів, оскільки високі процентні ставки за позиками супроводжувалися порівняно низькими процентними ставками по залишках на розрахункових рахунках і строкових депозитах. І навіть у 1995 році, коли місячні темпи інфляції мали стійку тенденцію до зниження (із 121,2% у січні до 104,6% у грудні), зазначена різниця у банківських процентних ставках все ще зберігалася на помітно високому рівні (табл.1).

Таблиця 1

*Динаміка середньозважених процентних ставок
комерційних банків України у 1995 році*

	1. 01.95	1.04.95	1.07.95	1.10.95	1.01.96
1.Ставки за кредитами	211,3	189,6	91,9	77,9	105,0
2.Ставки за депозитами	170,8	112,6	41,8	28,0	49,5
3.Маржа	40,5	77,0	50,1	49,9	55,5

Водночас продовження цілеспрямованого курсу Національного банку на фінансову стабілізацію та зниження його облікової ставки із 105% у січні до 40% у липні 1996 року зумовили відповідні зрушення і в динаміці процентних ставок комерційних банків. Так, вже у серпні 1996 року середньозважена процентна ставка по кредитах комерційних банків становила 63,6%, а по депозитах - 27,4%, що вказує на стійку тенденцію до зниження розмірів банківської маржі.

Фінансова стабілізація супроводжувалась уповільненням і абсолютним зростанням обсягів як активних, так і пасивних операцій банків. Так, якщо за 1993 рік обсяг коштів, мобілізованих банками, зріс у 20 разів, то за наступний рік - лише в 4 рази, а за 1995 рік - у 2 рази. Аналогічні тенденції щодо сповільнення темпів зростання мали

місце і у кредитній діяльності комерційних банків: 1993 рік - 15 разів, 1994 рік - 4 рази, 1995 рік - 2,6 рази (табл.2).

Таблиця 2

*Динаміка обсягів активно-пасивних операцій
комерційних банків України
(млрд.крб.)*

	1992	1993	1994	1995
1. Кошти в національній валюті, мобілізовані банками	3282	65917	257139	575906
2. Кредити, надані банками суб'єктам господарювання	2687	40631	155750	411295

Зазначені моменти об'єктивно зумовлюють необхідність у переведенні напряму діяльності банківської системи нашої країни із суто екстенсивного зростання на етап переважно інтенсивного розвитку, адже вичерпання можливостей використання інфляційних чинників для забезпечення прибуткової діяльності банків висуває на перший план проблему підвищення якості банківського обслуговування клієнтів. Саме цей фактор набуває нині домінуючого впливу на можливості банків утримувати стійкі позиції на ринку кредитно-фінансових послуг в Україні. Особливо це стосується депозитних операцій як основи ресурсного забезпечення комерційних банків для здійснення ними кредитних, інвестиційних та інших активних операцій.

Формування залучених банківських ресурсів шляхом проведення депозитних операцій є однією з найважливіших економічних основ для організації діяльності комерційного банку в цілому, оскільки залученому капіталу належить основна питома вага у покритті потреб банку в коштах для здійснення активних операцій, а деякою мірою і для надання комісійно-посередницьких послуг. Щоправда, високий рівень інфляції, бюджетний дефіцит, зниження життєвого рівня населення, відсутність коштів і неплатежі господарюючих суб'єктів, що безпосередньо пов'язано з деградацією виробництва, а також ряд інших факторів перешкоджають активному розвитку депозитних операцій як однієї з найважливіших функцій комерційних банків. Так, лише за 1995 рік загальний рівень питомої ваги строкових депозитів у забезпеченні кредитних операцій комерційних банків знизився на 6,7% і становив всього 16,4% у ресурсному забезпеченні кредитних вкладень.

Знизилась частка строкових депозитів і у загальному складі мобілізованих банками ресурсів, становивши на кінець 1995 - початок 1996 року лише 11,6% (табл.3).

Разом з тим зниження темпів інфляції в країні і одночасно доходності альтернативних можливостей зберігання активів суб'єктами ринку (у товарно-матеріальних цінностях, іноземній валюті) створюють оптимальні передумови для активізації банківської діяльності щодо залучення додаткових обсягів депозитів від юридичних і фізичних осіб, причому як на рахунки до запитання (розрахункові, поточні), так і на різноманітні види строкових вкладів. У макроекономічному аспекті важливість цієї роботи зумовлюється насамперед нагромадженням необхідних ресурсів для кредитування заходів щодо структурної перебудови економіки, модернізації основних виробничих фондів, прискорення приватизаційних процесів, розширення виробництва товарів і послуг та в підсумку остаточного подолання економічної кризи в Україні. Щодо самих банків, то ефективна організація їхніх депозитних операцій необхідна насамперед для забезпечення нормальної банківської діяльності на комерційних засадах, а також успішного виконання комерційними банками як своїх традиційних кредитно-

розрахункових функцій, так і розширення спектру банківських послуг і переходу до комплексного обслуговування клієнтури.

Таблиця 3

**Роль строкових депозитів у формуванні
ресурсної бази комерційних банків України**
(млрд.крб.)

	1.01.1995	1.01.1996
1.Строкові вклади в національній валюті, всього	35974	67378
у тому числі:		
- підприємств і організацій	21788	41610
- населення	14186	25768
2.Загальний обсяг мобілізованих банками коштів	257139	575906
3.Питома вага депозитів у складі ресурсів (%), всього	14,0	11,6
у тому числі:		
- підприємств і організацій	8,5	7,2
- населення	5,5	4,5
4.Обсяг наданих банками кредитів	155750	411295
5.Питома вага строкових депозитів у ресурс- ному забезпеченні кредитних вкладень бан- ків (%), всього	23,1	16,4
у тому числі:		
- підприємств і організацій	14,0	10,1
- населення	9,2	6,3

Практична реалізація завдань щодо вдосконалення депозитних операцій комерційних банків пов'язана насамперед з проблемою нарощування обсягів різних видів депозитів усіх категорій вкладників, адже в умовах розвитку ринкових відносин значно розширюються сфери діяльності комерційних банків, що викликає необхідність залучення додаткових обсягів капіталів з метою забезпечення ресурсами потреби у зростанні банківських активів. Заходи, що можуть значною мірою сприяти вирішенню даної проблеми, можна згрупувати за такими основними напрямками:

- значно більшу увагу приділяти розвитку депозитних операцій з населенням на основі впровадження нової техніки і технології банківського обслуговування фізичних осіб;
- розширити обсяги строкових депозитів за рахунок використання коштів спеціального призначення, що містяться на рахунках підприємств;
- розширити практику залучення коштів клієнтів на ощадні вклади як найбільш стійку частину мобілізованих банками ресурсів;
- активно використовувати процентну політику як метод стимулювання розміщення коштів на різні види депозитів;
- розширити коло депозитних рахунків клієнтів з різноманітним режимом функціонування;
- активно застосовувати комплексне обслуговування клієнтури як засіб підвищення конкурентоспроможності банку у залученні додаткових сум коштів на депозити.

На сьогодні вкладам населення належить незначна частка у структурі пасивів комерційних банків в Україні. Як свідчать дані, подані у таблиці 4, в сучасних умовах основна питома вага депозитів до запитання, розміщених у банках, належить юридичним особам (майже 90%).

Таблиця 4

**Структура депозитів до запитання,
мобілізованих комерційними банками України**
(млрд.крб.)

	1.01.95		1.01.96	
	сума	питома вага,%	сума	питома вага,%
Усього депозитів до запитання	89156	100,0	207080	100,0
у тому числі:				
- підприємств і організацій	78522	88,1	180192	87,0
- населення	10634	11,9	26888	13,0

І хоча останнім часом має місце стійка тенденція до зростання абсолютної величини вкладів фізичних осіб, банкам слід значно більшу увагу приділяти розвитку саме депозитних операцій з населенням, що дозволить краще збалансувати обсяги поточних вкладів у банківських установах. Як засвідчує практика, депозити населення - невеликі за своїми обсягами, однак набагато численніші і менш динамічні порівняно з відповідними рахунками юридичних осіб.

Нині, враховуючи значні обсяги готівки, що перебуває на руках у населення, саме ті банки, які зможуть запропонувати індивідуальним вкладникам більший комплекс високоякісних послуг, отримають у своє розпорядження великі суми додаткових ресурсів. Розвиток таких послуг вимагає від банків нових підходів до встановлення форм депозитних рахунків, впровадження нової техніки і технології ведення банківських операцій із застосуванням різноманітних засобів (чекових книжок, кредитних карток, надання кредитів власникам поточних рахунків у формі овердрафту та ін.). Це дозволило б повніше задовольнити потреби клієнтів комерційних банків у різноманітних послугах, покращити загальну якість обслуговування, підвищити зацікавленість індивідуальних осіб у розміщенні своїх коштів на поточних рахунках в банку і в кінцевому підсумку залучити нових вкладників.

Великі потенційні можливості для нарощування обсягів залучених ресурсів містяться у збільшенні масштабів діяльності банків з акумуляції коштів вкладників на строкові депозити. Незважаючи на те, що комерційні банки останнім часом активізували даний вид операцій, питома вага строкових вкладів у структурі ресурсів комерційних банків України залишається на значно нижчому рівні, ніж аналогічний показник строкових депозитів у банках промислово розвинутих країн (табл.5).

Як свідчать дані, подані у таблиці 5, частка строкових депозитів юридичних осіб становить у середньому 8% в загальному обсязі ресурсів, а фізичних осіб - коливається в межах 5%, тоді як у комерційних банках США, наприклад, дана величина перевищує 70%.

Виходячи з цього, з метою розширення ресурсної бази комерційних банків в частині строкових депозитів банкам доцільно було б нарівні із зазначеними вкладами використовувати кошти спеціального призначення, що містяться на рахунках підприємств, розглядаючи їх як своєрідний вид строкових вкладів (з відповідним розширенням можливостей у формуванні кредитного та інвестиційного портфелів). І хоча за економічним змістом такі ресурси можна скоріше вважати вкладами до запитання, оскільки строк за ними не встановлюється, та на практиці

Таблиця 5

**Загальна структура ресурсів,
мобілізованих комерційними банками України**

	1.01.95		1.01.96	
	сума, млрд.крб.	питома вага,%	сума, млрд.крб.	питома вага,%
Усього коштів в національній валюті, мобілізованих банками	257139	100,0	575906	100,0
у тому числі:				
- депозити до запитання	89156	34,7	207080	36,0
- строкові депозити	35974	14,0	67378	11,7
з них:				
а) юридичних осіб	21788	8,5	41610	7,2
б) фізичних осіб	14186	5,5	25768	4,5
- інші види мобілізованих банками ресурсів	132009	51,3	301448	52,3

вказані кошти зберігаються в банках порівняно тривалі строки, які можна приблизно розрахувати, враховуючи їх цільове призначення. А банк, добре знаючи фінансовий стан та особливості господарської діяльності клієнта, може активно використовувати його цільові кошти у своїх операціях, беручи до уваги різну тривалість їх зберігання на рахунку. Тому як джерела строкових депозитів банки можуть використовувати й такі залишки коштів: нагромаджений підприємствами нерозподілений прибуток минулих років; невикористані амортизаційні відрахування; кошти, призначені для фінансування капітальних вкладень, що зберігаються на рахунку до моменту початку фінансування; тимчасово вільні кошти фондів спеціального призначення, що утворюються на підприємствах за рахунок прибутку; резервні фонди, що утворюються на підприємствах, а також ряд інших коштів спеціального призначення. Крім того, комерційні банки можуть використовувати як строкові депозити кошти доброчинних, громадських та інших неприбуткових організацій, оскільки ресурси їхніх фондів, як правило, є досить стабільними і мають стійкі тенденції до зростання.

Важливим напрямом вдосконалення депозитних операцій банків слід також вважати розширення практики залучення коштів клієнтів на ощадні вклади і в першу чергу вклади населення як найбільш стійку частину мобілізованих банківських ресурсів. Чим більша кількість клієнтів обслуговується банком і чим дрібніші залишки коштів на їхніх рахунках, тим більша частина ресурсів може бути використана банком для власних активних операцій. Це тим більш важливо ще й тому, що ощадні депозити мають, як правило, більш тривалі строки зберігання коштів порівняно з іншими видами вкладів. Очевидно, в цьому плані можуть бути запропоновані аналогічні шляхи збільшення обсягів залучення коштів у вказані депозити, що і для рахунків до запитання: розширення кола ощадних рахунків, вдосконалення організації і підвищення якості обслуговування індивідуальних вкладників, застосування системи пільг.

Особливо ефективним засобом додаткового залучення коштів індивідуальних вкладників як на ощадні, так і на інші види рахунків слід вважати впровадження у банківську практику різних видів дебетових і кредитних карток, що можуть використовуватися для оплати різноманітних товарів і послуг, отримання готівки та надають багато інших додаткових можливостей, що стимулює їх власників до розміщення коштів у банку. Хоча даний вид послуг вимагає від банку значних

матеріальних затрат, він є досить перспективним, особливо в умовах зростання конкурентної боротьби між банками.

Серед методів стимулювання залучення коштів на різні види депозитів важливе місце належить процентній політиці банку. На сьогодні у цій сфері відсутні якісь певні стійкі схеми. В основному процентна ставка за вкладами визначається банком з кожним конкретним клієнтом на договірних засадах. Разом з тим розмір процента безпосередньо пов'язаний з умовами депозиту: сумою, строком, порядком вилучення коштів та іншими.

З точки зору банку, процент, що виплачується за депозитами, є вживим інструментом управління процесами формування і використання грошових нагромаджень підприємств і населення та ефективним засобом у конкурентній боротьбі банків за вкладників. Загалом конкретні розміри процента за вкладними операціями складаються під впливом попиту і пропозиції на ринку кредитних ресурсів. Однак галопуюча інфляція в країні може значно знизити ефективність даного стимулу до розміщення коштів у банках, обезцінюючи вклади юридичних та фізичних осіб. Тому банки для утримання коштів клієнтів змушені постійно підтримувати процентні ставки на позитивному рівні стосовно темпів інфляції в країні. Дані обставини зумовлюють потребу у комплексному регулюванні процентних ставок комерційного банку не лише за пасивними, а й за активними операціями, враховуючи необхідність підтримання високого рівня рентабельності. При цьому слід пам'ятати, що процес зростання процентних ставок за банківськими активами і пасивами має певні об'єктивні межі, що визначаються станом економіки країни загалом та фінансів і грошового обігу зокрема. Беручи це до уваги, корисним може бути використання в рамках гнучкої процентної політики за вкладними операціями досвіду зарубіжних комерційних банків щодо відкриття депозитних рахунків грошового ринку, поширених, зокрема, у США. Норма процента за цими рахунками корегується щотижня з урахуванням інших ринкових норм процента. По суті, зміна процентної ставки за даним видом депозиту визначається динамікою кон'юнктури на грошовому ринку в країні, а тому є досить вигідною для клієнтів банку.

Загалом, враховуючи певну обмеженість сучасних можливостей комерційних банків в Україні залучати додаткові обсяги депозитів ціновими методами, як перспективний напрям вдосконалення вкладних операцій, можна запропонувати розширення кола депозитних рахунків клієнтів з різноманітним режимом функціонування, що може надати вкладникам банку ряд додаткових можливостей з використання своїх коштів з одночасним отриманням прийняттого рівня доходів.

У стосунках банку з різними групами клієнтів (як індивідуальними особами, так і підприємствами) можуть бути використані депозитні рахунки, що мають різноплановий режим функціонування. Йдеться про вивчення можливостей застосування у вітчизняних умовах досвіду комерційних банків розвинутих країн щодо відкриття різного ряду СМА-, АТS-, NOW-рахунків та деяких інших видів депозитів. З одного боку, кошти, що зберігаються на таких рахунках, можуть використовуватись для здійснення поточних платежів, а з іншого - вони є своєрідними фінансовими інвестиціями, що приносять своїм власникам певні доходи, а отже дозволяють усунути один із основних недоліків звичайних депозитів до запитання - низьку прибутковість (або її повну відсутність), зберігаючи при цьому належний рівень ліквідності.

Так, на СМА-рахунках (cash management account) клієнтам надається можливість зберігати певний обумовлений контрактом мінімум, а всі кошти понад нього вкладаються у різні види короткострокових ліквідних активів, здатних приносити прибуток. Коли ж на рахунку виникає нестача ресурсів, зазначені активи перетворюються на грошові кошти й зараховуються на рахунок. Подібним чином здійснюються операції і на АТS-рахунках (automatic transfer service), з яких кошти понад встановлений мінімум перераховуються на ощадні рахунки, а в разі необхідності - у зворотньому напрямі. Відкриття NOW-

рахунків (negotiable order of withdrawal) дозволяє їх власникам розраховуватися траттами, аналогічними до чеків, одночасно отримуючи при цьому доход як і за ощадними депозитами.

В Україні комерційним банкам слід активніше розвивати подібні додаткові послуги з ведення депозитів до запитання, оскільки це може мати значний позитивний вплив на стан залученого банківського капіталу загалом, сприяючи досягненню стабільності ресурсної бази комерційного банку, що, відповідно, позитивно відображається на доходності його активів та рівні ризику.

Що стосується передумов для збільшення надходження коштів на строкові та ощадні депозити, то доцільно спростити режим функціонування відповідних рахунків, тобто зарахування коштів на вклади, видачі готівки та перерахування з депозитних рахунків. Слід більш широко застосовувати строкові вклади з додатковими внесками, а також скоротити обмеження на здійснення розрахунків із використанням коштів, що містяться на строкових і ощадних депозитах.

Загалом у перспективі чітке розмежування між різними видами депозитів - до запитання, строковими, ощадними - поступово зникатиме, що підтверджується досвідом комерційних банків розвинутих країн, де усе більше розширюються сфери застосування змішаних типів рахунків.

Як ще один ефективний метод додаткового залучення банками коштів на депозити доцільно розглянути можливості щодо комплексного обслуговування клієнтури, тобто задоволення потреб клієнтів у найрізноманітніших послугах і з високою якістю. Це означає, що окрім традиційного кредитно-розрахункового і касового обслуговування банки надають своїм клієнтам цілий ряд додаткових послуг. Наприклад, у стосунках з індивідуальними особами банки можуть взяти на себе зобов'язання здійснювати регулярні платежі за комунальні послуги, а також погашати інші зобов'язання з рахунків вкладників, розраховуючись, скажімо, з торговельними організаціями. Крім того, за дорученням тієї чи іншої особи банк може взяти на себе повне розпорядження її коштами, вкладаючи їх у різні види доходних активів.

Підприємствам банки можуть надавати різноманітні консультаційні послуги з управління активами, аналізуючи форми використання і джерела грошових коштів господарських організацій. Може бути корисним досвід зарубіжних банків, які повністю беруть на себе розрахунково-облікове обслуговування клієнтів: ведення амортизаційних і пенсійних рахунків, бухгалтерський облік операцій, нарахування і сплата податків, розрахунки заробітної плати, контроль за динамікою товарних запасів і продаж, аналіз витрат та інші послуги.

Застосування комплексного обслуговування клієнтури сприяє підвищенню конкурентоспроможності банку у залученні додаткових сум коштів на депозити різних груп клієнтів. Постійне розширення діапазону банківських послуг, зниження їх вартості, покращення якості кредитно-розрахункового і касового обслуговування, надання різних консультацій, пільгове обслуговування постійних вкладників та інші подібні заходи можуть загалом сприяти збільшенню обсягу кредитних ресурсів банку, забезпечуючи йому належний рівень прибутковості при здійсненні активних операцій.

В цілому розглянуті напрями вдосконалення депозитних операцій комерційних банків можуть суттєво підвищити їхні потенційні можливості у збільшенні обсягу коштів, які залучаються на різні види вкладів, що може сприяти вирішенню нагальних завдань макроекономічної стабілізації шляхом оптимального розподілу й використання кредитних ресурсів, залучених банківською системою.

У той же час, слід відзначити, що вказані напрями стосуються насамперед мікрорівня організації економічних відносин між суб'єктами ринку в плані безпосереднього зв'язку "банк - клієнт". Це означає, що кожен комерційний банк

самостійно обирає для себе і для власної клієнтури найбільш оптимальні способи організації депозитних операцій, спрямовані на збільшення та підтримання стабільності своєї ресурсної бази.

Однак далеко не всі можливі аспекти вдосконалення зазначених операцій залежать від ефективності функціонування самих комерційних банків. Важливе місце у даній сфері грошово-кредитних відносин належить оптимальному застосуванню окремих інструментів і важелів регулювання макроекономічних процесів з боку держави як активного учасника процесу розширеного відтворення. Йдеться насамперед про окремі інструменти впливу Національного банку України на діяльність комерційних банків, а також про важелі податкової політики.

Річ у тім, що, незважаючи на деякі ознаки фінансової стабілізації, становище багатьох суб'єктів підприємницької діяльності та домашніх господарств залишається важким. Так, за даними Мінстату України у січні-серпні 1996 року збитково працювало понад третину підприємств, у той час як у 1995 р. збитковим було кожне п'яте, а в 1994 р. - кожне дев'яте підприємство. Лише за перші 8 місяців 1996 р. цими підприємствами допущено збитків на суму 1953 млн.грн. Зростають також обсяги дебіторсько-кредиторської заборгованості підприємств (табл.6). Так, за період з січня до серпня 1996 року загальний обсяг дебіторсько-кредиторської заборгованості між підприємствами України зріс в 1,8 разів, причому прострочена кредиторська заборгованість збільшилася за цей період на 75%.

Таблиця 6

Стан взаєморозрахунків в економіці України

(млн.грн.)

	Дебіторська заборгованість		Кредиторська заборгованість	
	1.01.96	1.09.96	1.01.96	1.09.96
Усього	22864	39499	32421	58166
у тому числі:				
- з країнами СНД і Балтії	614	972	1878	2419
- між підприємствами України	22250	38527	30543	55747
Прострочена кредиторська заборгованість	x	x	11342	19908

Що стосується фінансового стану домогосподарств, то грошові доходи населення мають стійку тенденцію до зниження. У серпні 1996 року порівняно з груднем 1995 року вони зменшилися на 6,8% і становили 3264,8 млн.грн., а в розрахунку на душу населення - 63,7 грн. Реальні доходи населення за перші три квартали 1996 року знизилися з (урахуванням інфляції) на 23,8%.

Зрозуміло, що за таких обставин активізація процесів нагромаджень різноманітними суб'єктами ринку, що і є найважливішою умовою розвитку банківських депозитних операцій, безпосередньо залежить від подолання більшості негативних наслідків спаду виробництва, які породжують зазначені тенденції у грошово-кредитній сфері.

Одним із багатьох напрямів вирішення цієї проблеми з боку держави на макрорівні могла б стати система податкового стимулювання інвестиційної діяльності підприємств, що, по суті, сприятиме також інтенсифікації процесів нагромадження коштів відповідного призначення на рахунках у банках. У рамках виваженої податкової політики уряду слід протидіяти спробам окремих політичних угруповань запровадити оподаткування доходів населення, отриманих у вигляді процентів за банківськими депозитами. Навіть деяке збільшення доходів бюджету з метою вирішення тактичних

завдань, пов'язаних із змінами політичної кон'юнктури, може в цілому негативно позначитися на стратегічних напрямках економічного розвитку країни через різке зниження зацікавленості домашніх господарств в акумуляції коштів на рахунках у банківських установах.

Національному банку України слід вжити ряд заходів, спрямованих на перегляд існуючих основ резервної політики, що проводиться стосовно комерційних банків. Така політика є найбільш адміністративним інструментом регулювання з усього набору важелів впливу, якими нині оперують центральні банки у країнах з розвиненими ринковими відносинами, адже норма резервування, по суті, визначає, яку саме частку залучених ресурсів банки можуть спрямувати у різні види вкладень з метою отримання прибутку. Тому в сучасних умовах у ряді розвинених країн має місце тенденція до поступової відмови центральних банків від активного застосування резервної політики і переходу до переважного використання більш "м'яких" форм регулювання банківської діяльності, зокрема, через операції на відкритому ринку, тобто купівлю-продаж державних цінних паперів.

Зрозуміло, що в Україні в силу обмеженого розвитку фондового ринку повна відмова від резервної політики на сьогодні неможлива. Однак існуюча норма резервування, встановлена Національним банком для всіх видів залучених ресурсів на рівні 15%, безперечно вимагає перегляду у двох важливих напрямках.

По-перше, занадто високою є сама величина резервування, яка в принципі не викликає заперечень в умовах гіперінфляції як необхідний інструмент фінансової стабілізації через обмеження механізму депозитної мультиплікації комерційних банків. Однак зниження темпів інфляції потребує і відповідного корегування норми обов'язкових резервів також у бік зниження. У Великобританії, наприклад, вона становить 0,45%, у Швейцарії - 2,5%, в Японії - від 0,125 до 2,5%, у Франції - 5,5%, що загалом відображає незначну роль даного інструмента у регулюванні ресурсної бази комерційних банків розвинених країн.

По-друге, що є головним, необхідно диференціювати норму резервування залежно від виду залучених ресурсів, адже за діючих інструкцій НБУ комерційний банк в Україні незалежно від того, чи залучив він кошти на вклад до запитання, чи на депозит строком, скажімо, на 5 років, зобов'язаний дотримуватися однакової норми резервування - 15%. Зрозуміло, що за таких обставин певною мірою втрачаються стимули до залучення грошей на депозити з тривалими строками зберігання коштів, а саме ці депозити слугують основою ресурсного забезпечення довгострокового кредитування банками економіки, що є необхідною умовою пожвавлення господарської кон'юнктури в Україні. Тому мають бути вжиті заходи з диференціації норм резервування ресурсів, залучених комерційними банками: вищі - для вкладів до запитання, нижчі - для строкових депозитів (при цьому чим більший строк депозиту, тим нижча норма). Необхідно також внести відповідні корективи і в нормативні показники ліквідності балансу комерційних банків з метою забезпечення чіткої відповідності строків депозитного зберігання коштів та строків кредитування й інвестицій.

Серед заходів Національного банку, які певною мірою сприяли б активізації депозитних операцій комерційних банків, важливу роль може відігравати валютна політика, яка за допомогою економічних методів повинна знижувати стимули для зберігання суб'єктами ринку власних коштів в іноземній валюті. Наприклад, реалізація планів із запровадження валютного коридору коливання обмінного курсу гривні залежно від встановлених допустимих границь такого коливання може обмежити тенденції до зростання курсу іноземної валюти на внутрішньому валютному ринку в Україні, що відповідно знизить доходність інвестування ресурсів у валютні активи та збільшить

резерви коштів, які можуть бути залучені на банківські депозити (з урахуванням також більшої привабливості останніх у плані прибутковості).

Отже, необхідне комплексне поєднання мікроекономічних напрямів вдосконалення депозитних операцій комерційних банків із заходами макроекономічного впливу з метою розширення ресурсної бази для банківських депозитних операцій, що загалом може стати одним із ключових елементів антикризової економічної політики в Україні, спрямованої, зокрема, на забезпечення оптимального функціонування грошово-кредитної системи.